

Warszawa, 23.03.2026 r.

Prof. dr hab. Anna Maria Latawiec
Instytut Filozofii WFCH
Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie

Recenzja rozprawy doktorskiej mgr Anny Magdaleny Pietrygi

pod tytułem *Filozoficzna dyskusja wokół psychologicznej argumentacji Paula Blooma w kwestii uniwersalności myślenia dualistycznego*

przygotowanej pod kierunkiem dra hab. Zbigniewa Wróblewskiego, prof. KUL oraz dra hab. Arkadiusza Guta, dra hab. prof. UMK (ss. 123)

1. Uwagi wstępne

Najpierw należy podkreślić, że doktorantka magister Anna Magdalena Pietryga jest jedną z pierwszych absolwentek kogniistyki KUL. Obecnie jest doktorantką na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim Jana Pawła II. Ukończyła studia magisterskie z psychologii i kogniistyki. Jej główne zainteresowania badawcze to psychologia rozwojowa, psychologia poznawcza i psychologia potoczna.

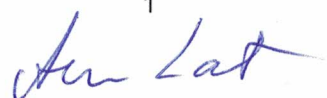
Jest współautorką opublikowanego artykułu *Development of Conceptual Reasoning versus Understanding of Children's Theory of Mind and Extraordinary (Supernatural) Minds during Middle Childhood* (z: E. Rydz, A. Gut, Z. Wróblewski) <https://doi.org/10.3390/rel14060694> Published: 24 May 2023 in Religions.

Warto dodać, że obaj promotorzy rozprawy są autorami i współautorami licznych artykułów w pracach zbiorowych i w liczących się czasopismach.

2. Struktura i treść pracy

Recenzowana dysertacja pani Anny Magdaleny Pietrygi liczy 123 strony w tym: wstęp ss. 6; rozdział pierwszy ss. 19; rozdział drugi ss. 28; rozdział trzeci ss. 44; podsumowanie ss. 4; bibliografia liczy 305 poz.; streszczenie w języku polskim i angielskim ss. 4.

We *Wstępie* rozprawy i wszystkich trzech rozdziałach Doktorantka przytacza cytaty z prac Paula Blooma przetłumaczone przez nią z języka angielskiego, zaś oryginały umieszcza w przypisach. Autorka wprowadza ogólne sposoby rozumienia pojęć obecnych w literaturze przedmiotu takich jak: dualizm, dualizm antropologiczny, myślenie dualistyczne, które są punktem wyjścia w poszczególnych rozdziałach pracy. Wyjaśnia także, że inspiracją do

podjęcia problematyki rozprawy jest koncepcja metafizyczna filozofii w nauce Michała Hellera, oraz, że podejmuje próbę „systematycznej i pogłębionej filozoficznie interpretacji koncepcji myślenia dualistycznego jako naturalnego, intuicyjnego i uniwersalnego sposobu interpretacji świata. Głównym analizowanym problemem są argumenty na rzecz myślenia dualistycznego przedstawiane przez P. Blooma oraz ich ocena z perspektywy filozoficznej” (s. 7). W dalszej części *Wstępu* krótko sygnalizuje zawartość trzech rozdziałów rozprawy oraz specyfikuje wykorzystane w rozprawie publikacje. I wreszcie na koniec *Wstępu* Doktorantka formułuje przyjętą hipotezę, która brzmi następująco: „uniwersalność myślenia dualistycznego oraz dane empiryczne potwierdzające dualistyczny sposób interpretacji świata są - z pewnymi korektami – trafne, tj. myślenie dualistyczne jest uniwersalne, ponieważ jest ontologicznie trafne. Za błędny uznaję wniosek, jaki wysuwa P. Bloom, że pojęcia duszy można znaturalizować. Ponadto staram się argumentować na rzecz stanowiska, że można zasadnie przyjmować pojęcie duszy w myśleniu naukowym, nie jest ono jedynie reliktem myślenia potocznego. Oprócz powszechności jego występowania w świadomości potocznej istnieją inne, dodatkowe argumenty przemawiające za wprowadzeniem pojęcia duszy do słownika naukowego” (ss. 8-9).

W rozdziale pierwszym zatytułowanym *Potoczne i filozoficzne ujęcia dualizmu antropologicznego* Autorka dokonuje rysu historycznego poglądów z zakresu potocznych ujęć dualizmu antropologicznego oraz jego filozoficznych ujęć. I tak, przez potoczne poznanie „(rozumiane również jako myślenie potoczne, zdroworozsądkowe lub wiedza potoczna) definiuje się jako zbiór przekonań przeciętnego człowieka w określonym obszarze. [...] Tego rodzaju poznanie realizuje każdy dorosły, psychicznie zdrowy człowiek. [...] Myślenie potoczne ma charakter głównie praktyczny i umożliwia sprawne funkcjonowanie w codziennym świecie” (s. 11). Poznanie naukowe ma charakter praktyczny i stanowi systematyczny układ czynności poznawczych powiązanych z konkretną dziedziną, a poznanie filozoficzne „spełnia kryteria poznania naukowego jako forma racjonalna i dogłębna” (za S. Kamińskim tu: s. 11). Ten rozdział podzielony został na dwie części. Pierwsza poświęcona jest myśleniu dualistycznemu w poznaniu potocznym (ss. 12-22), zaś druga - myśleniu dualistycznemu w poznaniu filozoficznym (ss. 22 – 29).

W podsumowaniu rozdziału pierwszego Autorka formułuje wniosek, że „od strony metodologicznej dualizm antropologiczny jest konceptem uniwersalnym. Występuje we wszystkich typach wiedzy – w poznaniu potocznym, filozoficzno-teologicznym oraz naukowym” (s. 29).

W rozdziale drugim pt. *Rozwojowe fundamenty dualizmu antropologicznego* Doktorantka omawia koncepcję Blooma myślenia dualistycznego, prezentując jego poglądy w koncepcji, w której kładzie on nacisk na uwarunkowania biologiczne i psychologiczne. Bloom wyjaśnia myślenie dualistyczne poprzez fizykę potoczną, artycyjalizm, sztukę, esencjalizm, mindreading, empatię, moralność i teologię potoczną. Tym obszarom Autorka rozprawy poświęca kolejne podrozdziały drugiego rozdziału. Tutaj koncepcja Blooma prezentowana jest na podstawie wrodzonych mechanizmów poznawczych obserwowanych w szeregu badań przeprowadzanych we wczesnym okresie życia człowieka. Według Blooma myślenie dualistyczne „pozwala skutecznie orientować się w świecie społecznym

i przyrodniczym, a zarazem dostarcza podstaw dla powstawania przekonań religijnych oraz moralnych. Jednocześnie Bloom podkreśla, że choć dualizm wydaje się *naturalny* z punktu widzenia zdroworozsądkowych intuicji, to z perspektywy naukowej stanowi stanowisko błędne. Ostatecznie jego koncepcja ukazuje dualizm [...] jako ewolucyjnie ukształtowany sposób interpretowania rzeczywistości, głęboko zakorzeniony w ludzkim umyśle i praktykach kulturowych” (s. 58). Na początku rozwoju człowieka pewne zdolności są niezależne od nauczania i kultury tworząc podstawę dla intuicyjnego, naturalnego i uniwersalnego rozróżnienia ciała i duszy.

Rozdział trzeci zatytułowano *Krytyka koncepcji dualizmu antropologicznego Paula Blooma*. Jest on poświęcony dyskusjom różnych autorów z filozoficzno-psychologiczną koncepcją Blooma. Według niego dualistyczne myślenie ma silny związek z funkcjonowaniem wrodzonych systemów poznawczych, a zasadnicze pytanie w tej koncepcji brzmi: „czy człowiek rodzi się z określonym wyposażeniem poznawczym, czy też wiedza i zdolności poznawcze stanowią rezultat uczenia się oraz doświadczenia” (s. 59). Jest to pytanie o namysł nad naturą człowieka. Spór toczy się wokół omawianej filozoficzno-psychologicznej koncepcji, a dokładnie wokół myślenia dualistycznego. W tej części rozdziału przydatne jest omówienie powstania takiego myślenia na tle natywizmu (człowiek przychodzi z wiedzą wrodzoną) i empiryzmu (człowiek nabywa wiedzę na drodze doświadczenia). Doktorantka przytacza różne sposoby pojmowania natywizmu i empiryzmu. Stąd tym sporom poświęca pierwszą część rozdziału, Natomiast w drugiej części rozdziału przypomina dyskusję wokół nauki i dualizmu antropologicznego w kontekście koncepcji Blooma. Przytacza także dyskusję wokół pojęcia duszy i jego występowania w literaturze przedmiotu oraz różnorodnych jego ujęć. Dalej prezentuje poglądy, filozofów i psychologów, przy czym pojawia się tu pytanie: „czy naturalizacja prowadzi do likwidacji duszy?” (s. 59) stawiane w perspektywie filozoficznej, głównie na problemie „czy w poznaniu empirycznym mamy do czynienia z procesem naturalizacji tego pojęcia” (s. 60). W tej części rozdziału trzeciego została przedstawiona propozycja, wynikająca z przeprowadzonych analiz. Otrzymujemy koncepcję myślenia jako dualizm zakładający w myśleniu potocznym relację ciało-umysł-dusza, a może i pluralizm, jeśli w tej koncepcji zostaną dodane np. duch, energia życiowa itd. Do takiej koncepcji Autorka odwołuje się prezentując argumentację pojawiającą się u różnych autorów.

W zakończeniu omawianego rozdziału mgr Anna Magdalena Pietryga twierdzi, że „w świetle postulowanej przez Blooma [...] naturalizacji pojęcia *duszy* wylania się pytanie o jej status w dyskursie naukowym. Pomimo deklarowanego odrzucenia kategorii duszy w ramach psychologii naukowej, analiza wybranych jej nurtów - takich jak psychologia głębi czy psychologia neoscholastyczna – wskazuje, że pojęcie to nigdy całkowicie nie zniknęło z nauki. Dusza zachowuje swoje miejsce zarówno w psychologii potocznej, jak i naukowej” (s. 93). I dalej twierdzi, że „Krytyka Blooma oraz rozwój badań wskazują na potrzebę poszerzenia perspektywy dualistycznej. Propozycja ta ukazuje, że intuicyjny podział na ciało i umysł/duszę postulowany przez P. Blooma) w toku ewolucji kulturowej ulega przekształceniom, które prowadzą do bardziej złożonych modeli antropologicznych. Jednym z proponowanych kierunków jest trójdzielny model natury ludzkiej (ciało-umysł-dusza). Rozróżnienia te – obecne w myśleniu potocznym, praktykach religijnych i języku – wskazują jednoznacznie, że problematyka relacji ciało-umysł-dusza ma charakter wielowymiarowy

i silnie uwarunkowany kulturowo. Trializm ukazuje możliwość szerszego, interdyscyplinarnego rozumienia ludzkiej natury, integrującego ustalenia filozofii, psychologii i kognitywistyki. Na podstawie przeprowadzonych analiz można stwierdzić, że myślenie dualistyczne – zarówno w formie minimalnego natywizmu postulowanego przez P. Blooma, jak i w ujęciu trialistycznym – pozostaje aktualnym obszarem badań interdyscyplinarnych. Dyskusja ta ujawnia złożoność ludzkiej natury, wskazując na konieczność integracji perspektyw biologicznych, psychologicznych, filozoficznych oraz kulturowych” (ss. 93-94).

W Podsumowaniu znajdują się najważniejsze wnioski dotyczące dualizmu antropologicznego, poznania potocznego i naukowego. Podkreślone zostały braki występujące w koncepcji Blooma, jak: „brak precyzyjnej definicji pojęcia wrodzoności, brak analizy trajektorii rozwoju myślenia dualistycznego, ograniczenia wynikające z przyjęcia perspektywy natywistycznej i funkcjonalistycznej oraz trudności koncepcyjne m.in. religii” (s. 96-97).

W Bibliografii umieszczono 305 pozycji, w znacznej części w języku angielskim, z zakresu filozofii antropologicznej, psychologii i kognitywistyki.

3. Ocena merytoryczna i formalna rozprawy - uwagi szczegółowe

Uważam, że podjęta przez Doktorantkę dyskusja nad uniwersalnością myślenia dualistycznego w kontekście koncepcji Paula Blooma, jest interesująca z punktu widzenia filozofii i kognitywistyki, a także z racji przybliżenia tekstów omawianego autora, którego poglądy inspirują do podejmowania debat dotyczących natury człowieka i specyfiki jego myślenia. Istotny jest, moim zdaniem fakt, że Autorka recenzowanej pracy, ma dobre przygotowanie merytoryczne do podjęcia podjętej problematyki (studia psychologiczne i kognitywistyczne), co pozwala mieć nadzieję na tekst naukowo dojrzały. Z treści rozprawy można wywnioskować, że dobrze włada językiem angielskim, co także podnosi wartość tej pracy. Poprawnie tłumaczy teksty anglojęzyczne. Na uwagę zasługują także przypisy, w których nie tylko umieszczone zostały oryginalne teksty tłumaczonych fragmentów, ale także istotne dopowiedzenia np. przypis 9, 24, 26, czy 56. Należy także podkreślić, że dysertacja ta ma charakter interdyscyplinarny, co wymaga dobrych podstaw naukowych.

W moim przekonaniu, mgr Anna Magdalena Pietryga wykazała się bardzo dobrą znajomością podjętej problematyki. Przeprowadzone przez Nią analizy są spójne, logiczne i poprawne. Bardzo podoba mi się struktura pracy. We *Wstępie* omówiony jest pomysł, cel, przyjęta hipoteza. I tak, inspiracje znalazła w koncepcji metafizycznej filozofii w nauce ks. prof. dra hab. Michała Hellera. Píše ona, „Postulaty metafizyczne pierwotnie sformułowane dla badań w kontekście nauk przyrodniczych potraktowałam jako wytyczne do analizy teorii psychologicznych P. Blooma” (s. 8). Autorka przyjęła konkretny plan przeprowadzanych analiz. Na początku przeanalizowała literaturę filozoficzną i psychologiczną z zakresu dualizmu oraz antropologii kulturowej dotyczącej dualizmu. Dzięki temu udało się Jej sformułować najważniejsze idee, koncepcje i teorie dualistyczne. Na takim tle przeprowadziła analizy tekstów Blooma, jego koncepcji dotyczącej myślenia dualistycznego, by wykorzystując metaanalizy badań empirycznych wskazujących

uniwersalność myślenia dualistycznego, co pozwoliło jej na pełniejsze uchwycenie koncepcji Blooma. Na koniec podjęła analizę filozoficznych podstaw, które ujawniły się w psychologicznej teorii Blooma, oraz przedstawiła krytyczną debatę w świetle płaszczyzny filozoficzno-psychologicznej. Tak zaproponowany i wykorzystany plan analiz przeprowadzonych w rozprawie umożliwił przejrzystość i logikę pracy. Krok po kroku Autorka dotarła do wniosków końcowych. Przyjęty schemat przeprowadzanych analiz bardzo mi się podoba. Za cel podjętych badań mgr Anna Magdalena Pietryga przyjęła filozoficzne zinterpretowanie koncepcji myślenia dualistycznego uznanego za naturalny, intuicyjny i uniwersalny sposób interpretacji. Kontekst analiz filozoficznych stanowi filozofia psychologii, dzięki czemu można było odkryć filozoficzne założenia pojawiające się w części psychologicznej koncepcji Blooma. Autorka pisze, że pominęła, jak i Bloom, obszar badań międzykulturowych. I tu dostrzegam perspektywę dalszych badań naukowych dla mgr Anny Magdaleny Pietrygi. Podobnie, problem dualizmu czeka na dalszą refleksję łączącą perspektywę filozoficzną, psychologiczną, biologiczną i kulturową, a w konsekwencji uchwycenie bardziej pełne, dokładne złożonej natury człowieka.

Uważam, że dzięki rzetelnie przeprowadzonym analizom na różnych poziomach, oraz sprawnej argumentacji, udało się Doktorantce uzasadnić i wykazać poprawność zaproponowanej hipotezy. Jest to ważki powód dla przychylniej recenzji dysertacji doktorskiej.

Chcę podkreślić, że cały rozdział pierwszy jest zwięzłą prezentacją dualizmu antropologicznego w poznaniu potocznym i filozoficznym. Jest to obraz występujących w myśli potocznej, ale też opisów duszy, pytania o jej pochodzenie, czy koncepcja ciała wraz z jego właściwościami takimi jak materialność, przemijalność itd. Jest to obraz myśli bardzo wyważony z racji tej, jak sądzę, że rozdział ten stanowi wprowadzenie do dalszych analiz. W części poświęconej poznaniu filozoficznemu znajdujemy ujęcia filozoficzne, które wpłynęły na formułowanie głównych tendencji kulturowych oraz myślenie w świecie zachodnim. Autorka z dużą rozwagą dokonała wyboru koncepcji filozoficznych, które miały wpływ na przebieg dyskusji dotyczącej struktury człowieka. Jest ważne, by wybór ten był przejrzysty i znaczący w analizowaniu tych koncepcji. W rozdziale tym szczególnie zainteresował mnie przegląd historyczny myślenia religijnego jako źródeł myślenia dualistycznego (ss. 16–18). Interesującym jest tu słuszny wniosek, że „od strony metodologicznej dualizm antropologiczny jest konceptem uniwersalnym. Występuje we wszystkich typach wiedzy - w poznaniu potocznym, filozoficzno-teologicznym oraz naukowym. Dualistyczne schematy są poznawczo głęboko zakorzenione, kulturowo trwałe i filozoficznie różnorodnie racjonalizowane. Pomimo współczesnych tendencji materialistycznych, problem relacji elementu niematerialnego i materialnego pozostaje jednym z kluczowych zagadnień antropologii filozoficznej„ (s. 29).

W strukturze rozprawy bardzo doceniam zastosowanie przez Doktorantkę w każdym rozdziale wprowadzenia do niego, jako zapowiedź treści oraz podsumowania z wnioskami dotyczącymi tej części pracy. Takie ujęcie ułatwia percepcję tekstu, co podnosi jego wartość. Tekst jest napisany poprawnie, ładnym stylem. W kolejnych fragmentach zachowane jest logiczne wynikanie. Na uwagę zasługują przypisy, w których pojawiają się nie tylko oryginalne teksty autorów w języku angielskim, a także własne tłumaczenia Autorki - w tekście podstawowym. Na uwagę i podkreślenie zasługują także cytaty na początku każdego rozdziału

pochodzące z publikacji Blooma, które doskonale dopasowane są do ich treści. Warto podkreślić, iż te cytaty tak trafnie dobrane są, moim zdaniem, to wyraz pełnej znajomości diskutowanych poglądów Blooma.

W recenzowanej pracy doktorskiej szczególnie zainteresowały mnie konkretne badania dotyczące wrodzonych mechanizmów poznawczych, które można dostrzec we wczesnym dzieciństwie. Nie bardzo rozumiem, w jaki sposób można zbadać te wrodzone mechanizmy już od wczesnego dzieciństwa, zwłaszcza w okresie niewerbalnym.

Nie jest tak, że nie znalazłam w pracy żadnych „potknięć”. W rozdziale pierwszym Doktorantka trzymała się konsekwentnie pisania „Bloom” bez imienia pełnego, ani pierwszej litery imienia. W drugim rozdziale nie tylko przy nazwisku Blooma, ale i przy innych autorach (np. s. 40) ta zasada przyjęta w rozdziale pierwszym zostaje złamana, nie mówiąc o rozdziale trzecim (np. s. 74; s. 80 itd.). W rozprawie doktorskiej znajduje się na stronie 71 powtórzenie dwóch zdań. „Wśród tych obszarów wymienia m.in. rytuały pogrzebowe, mitologie, ikonografię, doktrynę religijną. Autor wymienia m.in. rytuały pogrzebowe, mitologie, ikonografię, doktrynę religijną” (s. 71). W innym miejscu na stronie 13 znajduje się urwane zdanie: „Dariusz Czaja - antropolog kulturowy – stanowczo stwierdza, że w myśleniu potocznym *dusza jest*” i tu koniec.

W pracach naukowych nie lubię sformułowań takich jak: badania pokazują (s. 28); badania wskazują (s. 32; s. 89) itd. Zdaję sobie sprawę z tego, że może to być uwaga błaha, lecz jestem przekonana, że taka pisownia jest w mojej opinii nadużyciem. Ponadto nie rozumiem zdania: „(...) filozoficzne koncepcje dualizmu antropologicznego były wykorzystywane do interpretacji doświadczenia religijnego w ramach określonych religii, np. hylemorfizm w teologii scholastycznej” (s. 22). Czy faktycznie hylemorfizm można traktować jako religię w teologii scholastycznej?

Brakuje mi też indeksu osobowego, który ułatwia czytelnikowi dokonanie porównania bibliografii z indeksem. Postulat ten powtarzam za prof. dr hab. Kazimierzem Jodkowskim, który w pracach naukowych domaga się tego indeksu. Jestem jednak przekonana, że Doktorantka, przy zaobserwowanej przeze mnie jej dokładności i rzetelności, taki index wykona w przypadku wydrukowania recenzowanej rozprawy.

Nie znajduję w rozprawie opisu konkretnych badań nad wiedzą, umiejętnościami niemowląt, do których odwołuje się Doktorantka. Byłoby to wskazane z tego powodu, że rezultaty tych badań mogą wzbudzać szereg wątpliwości. Nie bardzo rozumiem, jakie badania mogą dostarczyć nam wiedzy na temat poznawania rzeczywistości przez niemowlaki, w ich kolejnych etapach rozwoju. Mam na myśli takie twierdzenie, że dzieci pięciomiesięczne posiadają pojęcie trwałości obiektu; że mają poczucie ciągłości świata fizycznego; posiadają rodzoną zdolność wykonywania prostych operacji arytmetycznych; że w pierwszych miesiącach życia wykazują rozumienie podstawowych zasad fizyki; że w drugim roku życia dzieci posiadają umiejętność rozumienia przekonań i intencji innych osób itd. Trudno jest zgodzić z twierdzeniem, że niemowlęta są w stanie pojąć takie własności fizyczne jak grawitacja, odróżnić obiekty naturalne od sztucznych i jeszcze nawet rozumować na temat ciała

Am⁶ Lab

i duszy! Jak to można zbadać? Może problem znajduje się w pojęciach takich jak pojmowanie, pojęcie trwałości obiektu, itd.

W ocenie tej rozprawy nie może zabraknąć postulatu o przygotowaniu tego tekstu do druku z uwzględnieniem niektórych moich uwag końcowych. Podkreślam, że pozytywnie oceniam poprawność metodologiczną, merytoryczną i formalną rozprawy. Literatura wykorzystana w tekście jest bogata, obejmuje nie tylko publikacje Blooma, a także autorów podejmujących dyskusję z jego koncepcją w kontekście psychologicznym, filozoficznym i kognitywistycznym. Ponadto należy podkreślić aktualność podjętej problematyki, zwłaszcza z racji stale intensywnie rozwijającej się kognitywistyki i psychologii.

4. Wniosek końcowy

Rozprawę doktorską mgr Anny Magdaleny Pietrygi pod tytułem *Filozoficzna dyskusja wokół psychologicznej argumentacji Paula Blooma w kwestii uniwersalności myślenia dualistycznego* przygotowanej pod kierunkiem dra hab. Zbigniewa Wróblewskiego, prof. KUL oraz dra hab. Arkadiusza Guta, dra hab. prof. UMK oceniam bardzo dobrze. Autorka wykazała bardzo dobrą znajomość metodyki pracy naukowej. Wypunktowane w niniejszej recenzji drobne braki uważam za mało istotne.

W konkluzji przedstawionej recenzji jednoznacznie stwierdzam, że praca doktorska pt. *Filozoficzna dyskusja wokół psychologicznej argumentacji Paula Blooma w kwestii uniwersalności myślenia dualistycznego* spełnia wszystkie warunki określone w art. 187 Ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. – *Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce* (Dz.U. 2024 poz. 1571) i oceniam ją pozytywnie. Zwracam się do Rady Dyscypliny Filozofii Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II w Lublinie o dopuszczenie doktorantki mgr Anny Magdaleny Pietrygi do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

Anne Latowiec